

TEOLOGIJA “DRUGIH” U ISLAMU:

VIĐENJE AMERIČKOG MUSLIMANA

SULAYMAN S. NYANG

Suvremeni svijet u kojem živimo je općenito prihvaćen kao “televillage”. Ovaj termin implicira da članovi ljudskog roda žive životom koji karakterizira bliskost. Premda su ljudi odvojeni okeanima i morima, razdaljine se premošćuju tehnološkim napretkom koji smo ostvarili u posljednjih stotinu godina. Ovaj tehnološki i znanstveni razvoj je uspostavio nove odnose u društvu u kojima stanovnici moraju učiti živjeti zajedno i provoditi više vremena nastojeći razumjeti jedni druge. Vjerske tradicije ljudskog roda su tokom stoljeća osigurale intelektualni, psihološki i socijalni okvir u kojem su muškarci, žene i djeca vremenom naučili kako da se jedni drugima obraćaju kao braća i sestre. Vjerski pečati i okolina stvarali su, pak, i tragične situacije u kojima je jedna grupa ljudi bivala suprotstavljena drugoj. Upravo zbog negativnog međuvjerskog komuniciranja i nerazumijevanja, u ovom stoljeću je uloženi napor da se premosti ono što je smatrano kamenom spoticanja u odnosima pripadnika različitih vjerskih zajednica. Negativna tendencija u komuniciranju među ljudima, kada su u pitanju vjerske tradicije, otklonjena je i popravljena naporom ljudi koji su se obavezali na dijalog i njegov proces. Kao što sam i drugdje ukazivao, ovaj

dijaloški proces, u koji vjerujem i kojem sam potpuno predan, ostvaren je većinom blagodareći sekularizaciji ljudskog društva kao i materijalnoj i socijalnoj transformaciji ljudskog djelovanja. Čovječanstvu je danas dosuđeno da živi u svijetu tehnologije koja je u stalnom procesu mijenjanja, prinuđenom da se pomiri sa zahtjevima materijalne kulture koja je se više i više odgovorna za desakralizaciju ljudskog života i njegovog fizičkog okoliša. U svjetlu ovih promjena, čovječanstvo se suočilo sa sekularizacijom kao nužnim “zlom” čija destruktivna moć može biti upotrijebljena u smislu održavanja političkog legitimiteta ljudi na vlasti kao i za razvoj pravila u društvu gdje je svakoj vjerskoj zajednici dozvoljeno da djeluje neometano, pod uvjetom da ne ugrožava prava drugih da egzistiraju.

O RAZLIKAMA IZMEĐU MUSLIMANA I NEMUSLIMANA

Veliki broj ajeta u časnom Kur'anu kategorički ukazuje da se muslimani razlikuju od drugih. Musliman je općenito poznat kao ljudska jedinka koja je bez imalo sumnje svojom punom sviješću prihvatila da je samo Allah Bog i da je Muhammed, a.s., Njegov poslanik. Ova definicija muslimana temelji se na dva principa. Prvi je princip tevhida (jedinost ili jedinstvo Boga); drugi je princip poslanstvo (nubuvvah). Časni Kur'an ističe da su pravi vjernici oni koji prihvaćaju doktrinu radikalnog monoteizma, poslanstvo časnog poslanika Muhammeda, a.s., i svete knjige ranijih poslanika kao što su, Ibrahim, Musa i Isa, a.s. Prema časnom Kur'anu, muslimani vjeruju u zagrobni život, u proživljenje, Sudnji dan, pakao i raj, u Božije meleke i u postojanje satane, prokletog. Slijedom ovih principa, islam priznaje distinkciju među ljudima kao što su kršćani i jevreji, koji vjeruju u Jednog Boga, i ljudi koji su potpuno odsječeni od svijeta vjernika u tevhid. Pripadnici kršćanske i jevrejske zajednice, koji vjeruju u jednog Boga nazivaju se ehlu-l-kitab (Ljudi Knjige). Kršćani i jevreji tretiraju se drukčije od nevjernika koji potpuno i beskompromisno odbacuju učenja poslanika.

Profesor Sulayman S. Najang

predaje na Sveučilištu Howard u Washingtonu. Između 1986. i 1993. godine bio je šef Odsjeka sfričkih studija. Piše o islamu, afričkim i bliskoiistočnim temama. Najpoznatija su mu djela: *Islam, Christianity and African identity, a Line in The Sand: Saudi Arabia's Role in the Gulf War, Religious Plurality*.

Prema muslimanskim tradicijama koje se temelje na časnom Kur'anu, Bog, dž.š., slao je poslanika svakom pojedinom narodu. Razlika između islama i drugih monoteističkih religija, prema vjerovanju muslimana leži u činjenici da su jevrejskoj i kršćanskoj zajednici dostavljene objave od Boga u njihovim originalnim formama. Međutim, smjenom nekoliko generacija, originalne poruke objavljene pripadnicima ovih dviju zajednica doživjele su iskrivljenje. Stoga je bila nužna posljednja i konačna objava preko časnog poslanika Muhammeda, a.s. Ova ideja o iskrivljenju ranijih objava koje su dostavljane čovječanstvu, muslimane je navela na jedno drugo vjerovanje, također zasnovano na časnom Kur'anu, koje kaže da je konačnu Objavu od iskrivljenja sačuvao i zaštitio sami Bog, dž.š. Ova distinkcija koju muslimani prave između ehlu-l-kitaba i njih samih ukazala je na tri različite kategorije ljudskog prilaza Transcendentnom.

Prije svega, postoje oni koji su prigrlili tevhid vođeni u svom svakodnevnom životu moralnim kompasom islama. Svoja su društva i društvena uređenja uredili prema islamu, odlučni da zadobiju blagoslov Uzvišenog. Ovi vjernici su u časnom Kur'anu opisani kao društvo dobrih na budućem svijetu. Za života na Zemlji vjeruju u neviđeno (gajb), obavljaju dnevne propisane namaze, naređuju dobro i zabranjuju zlo. Takvi rade dobra djela i strahuju od Gospodara Dana sudnjega. U drugu kategoriju ljudi spadaju oni koji vjeruju u Gospodara, ali zato što pripadaju vjerskoj zajednici čija je originalna poruka iskrivljena, njihova komunikacija sa Gospodarom je konfuzna i perpleksna. Da bi se riješila ova misterija i da bi se zbunjenim osigurao vodič, muslimanski teolozi stoljećima ukazuju da ova druga grupa mora konsultirati učenja islama ukoliko teži duhovnom usponu. Ako bismo ovo ozbiljno pitanje muslimanskih teologa željeli izraziti na duhovit način upotrebom američke elektronske metafore, onda

bismo kazali da muslimani svojim rođacima po vjeri ibrahimovske tradicije poručuju da kad god pozovu telefonsku nebesku centralu, andeoski operatori odgovore: "Biral ste nepostojeći broj; molimo vas da se obratite na časni Kur'an, ukoliko želite dobiti nove kodove i dodatne informacije."

Treću kategoriju čine ljudske jedinice koje ne pripadaju zajednici vjernika i koji su muslimanskim teolozima poznati kao nevjernici (kafirun). Odbijajući da prihvate neviđeno, kako je to opisao časni Poslanik islama, odlučni da žive životom nevjerovanja i iskvarivosti, ovim je muškarcima i ženama časni Kur'an pripisao mnoga imena. Oni su "gluhi, nijemi, slijepi", to su oni koji svjesno i odlučno samima sebi nepravdu čine; u savezu su sa satanom tako da su sami sebe osudili na život u vatri Džehennema. Mogu biti teisti ili politeisti, ali životi i jednih i drugih su prazni, zaslijepljeni čarima zemaljskim.

ISLAMSKE ZABRANE U VEZI SA DRUGIM

Prema islamskoj tradiciji, sa onima koji ne vjeruju na način kako muslimani vjeruju, postupa se u skladu sa učenjima časnog Kur'ana i primjerima koje je ostavio Poslanik, a.s. Kao što smo ranije naveli, kršćani i jevreji se smatraju "narodima knjige" (*ehlu-l-kitab*), pa slijedom ove klasifikacije, odnosi između njih i muslimana su, teoretski posmatrano, harmonični.

Muslimani su dužni da se prema njima odnose sa uvažavanjem, jer su zajednički korisnici Ibrahimovskog naslijeđa. U Kur'anu se nalazi nekoliko ajeta koji ističu duhovne veze između muslimana i pripadnika dviju prethodnih vjerskih zajednica koje su nastale kao rezultat vjerovjesničke misije poslanika Musaa i Isaa, a.s., Mesije djece Izraelove. Ovo razumijevanje odnosa između muslimana i ehlu-l-kitaba

dotatno je poduprto hadiskom literaturom. Što se nevjernika tiče, časni Kur'an poziva muslimane da poruku islama dostave svojoj braći i sestrama po porijeklu i da pritom upotrijebe racionalne argumente kako bi objasnili istinsku i pravu realnost Stvoritelja. Međutim, dok časni Kur'an poziva muslimane da upotrijebe svaki raspoloživi racionalni argument, on im također naređuje da sa ljudima koji se nalaze u stanju neznanosti (džahilija) postupaju odlučno i čvrsto. Kada god ovi ljudi, ogrezli u neznanju, stvore neprilike muslimanima u jednom društvu, muslimanima se preporučuje da to mjesto napuste i migriraju (hidžrah) na drugu teritoriju, gdje će neometano prakticirati svoju vjeru.

Kada je život male zajednice muslimanskih vjernika u mekkanskom periodu postao krajnje težak, časni je Poslanik ocijenio nužnim da njegovi drugovi (sahaba) potraže utočište u Abesiniji, na Rogu Afrike. Poznati kao "Ljudi brodice", ovi ljudi i žene, koji su u jeku progona pronašli sklonište u Africi, odlučili su, pak, da se poslije trijumfa muslimana, vrate u Arabiju.

Iz ovog iskustva muslimani su naučili da, iako je migracija (hidžra) alternativa životu pod opresivnim i neznačajkim sistemima vladanja, od njih se zahtijeva da se ne mire sa agresijom na njih i njihove porodice. Moraju se braniti kada god su napadnuti. Zato je pitanje džihada pitanje koje je postalo jedno od najvećih izvora nerazumijevanja između muslimana i nemuslimana u svijetu. Ideja džihada ne znači da je prolijevanje krvi samo sebi srha.

Postoje dvije vrste džihada. Postoji "el-džihadu-l-ekber" i "el-džihadu-l-asgar". Prvom, velikom džihadu, svrha je ukrotiti satanske elemente u samom čovjekovom biću. Drukčije rečeno, da bi se ovaj džihad uspješno proveo, čovjek mora nadvladati svoje nagone i niske strasti. Jedino na ovaj način vjernik ili vjernica sebe mogu učiniti drukčijim od nevjernika.

Drugi je džihad borba koja se odnosi na iza-zove i prijetnje stabilnosti i miru muslimanske zajednice (ummah). Onim koji predstavljaju prijetnju ovoj zajednici mora se po svaku cijenu oduprijeti. Muslimani su dužni žrtvovati se za odbranu svoje zajednice. Džihad tako postaje sredstvo putem kojeg se, bude li ugrožena, osiguravaju integritet i kontinuitet

zajednice. U svakom slučaju, džihad je instrument koji se u krajnjoj nuždi koristi kako bi zajednica muslimana (ummah) mogla braniti i odbraniti svoj teritorij i poredak.

ISLAM I PITANJE "ODABRANOG" ILI "IZABRANOG" NARODA

U našem pokušaju da vodimo dijalog sa kršćanima i jevrejima, bitno je objasniti kako mi razumijemo određene koncepte koji nisu bliski pasivnim pripadnicima vjerskih zajednica kojima su ovi koncepti i pojmovi strani. U našoj muslimanskoj tradiciji ne govori se o "odabranom" ili "izabranom" narodu. Radije, slijedimo kur'ansku poruku koja kaže da Bog upućuje koga hoće. Ovaj je iskaz od nekih muslimanskih znanstvenika interpretiran tako da znači da Bog otvara srca određenim ljudima da prime Njegovu poruku. Kada ovu poruku čuju, oni joj se odmah odazivaju. Ovo pitanje Božanske selekcije nije ograničeno na samo jednu rasu, jednu etničku ili jezičku grupu. Ne postoje grupe koje mogu tvrditi takvo Božansko favoriziranje samo za sebe. Ne postoji nikakvo protežiranje putem kojeg bi Tvorac pružao priliku da Ga se služi.

Nagrada pojedincu nije u ovisnosti od toga ko je on, već jednosavno, šta čini da služi Bogu. Časni Kur'an kategorički tvrdi da je najbolji pojedinac onaj koji je najbogobojazniji (takva). Ako i postoji očitovanje kada je u pitanju status čovjeka u odnosu na Božije ljude, koje se odražava u sferama muslimanske misli, ono može biti suprotstavljeno višem i jačem, prevalentnom i dominantnom Allahu ekber (Allah je najveći).

ISLAMSKA UČENJA O MISIONARSTVU I PREOBRAĆANJU

Pri objašnjavanju prirode misionarskog rada kršćanima i jevrejima, muslimani trebaju istaći da je poslanički primjer misionarskog rada najbolji. Kur'an je konstantno podsjećao časnog Poslanika, a.s., da je on vodič, tj. dostavljač Božanske poruke, donosilac radosnih vijesti i upozoritelj onim

koji su skloni zaboraviti Božanske poruke. S obzirom na činjenicu da su muslimani dužni slijediti primjer Poslanikov, a.s., ne iznenađuje da svaki muslimanski propagator vjere (dai) navodi iste ajete iz časnog Kur'ana, koje je Bog objavio Poslaniku da ih dostavi stanovnicima Mekke i Medine.

Čitanjem Kur'ana i proučavanjem tradicije muslimanske zajednice, nameće se zaključak da je misionarski rad, usmjeren nemuslimanima, bitni i sastavni dio islamske vjere. Muslimanima je u časnom Kur'anu kazano da Riječ Božija nije iskrivljena i da njena ljepota treba biti izložena pažnji drugih u životu na ovome svijetu. Poduzimati misionarski rad, prema tome, znači slijediti Pravi put (*As-siratu-l-mustekim*) i tako voditi druge, koji bi drukčije mogli zastraniti.

ISLAM I PLURALNO DRUŠTVO

Pri pokušaju da se osvijetli polazište muslimana i njihov pristup pluralizmu, potrebno je kazati da on muslimanima nije stran, bilo da oni čine većinsku ili manjinsku zajednicu. Iz kur'anskih i hadiskih izvora učimo da su muslimani živjeli u koegzistenciji sa nemuslimanima i u Mekki i u Medini.

Ovdje je nužno ukazati da se razumijevanje pluralizma kod muslimana razlikuje od dominantnog i sekularnog modela koji je od jednih opisan kao "građanska religija". Sa stanovišta islamskog učenja, društvo koje čine različite vjerske zajednice, kao što su muslimani, kršćani i jevreji, mogu koegzistirati u Božijem zadovoljstvu samo pod uvjetom da se vjera u jednog Boga ne kompromitira. Tamo gdje muslimani čine većinu, prema mišljenju muslimana, nemuslimani uživaju sva prava na samoopredjeljenje u okviru vladavine muslimanske većine. Ovo znači da nemuslimani koji žive u muslimanskom većinskom društvu, moraju napustiti svaku iluziju da ikada mogu preinačiti islamsku paradigmu putem bilo kojeg ljudskog izuma koji bi se mogao identificirati sa društvenim samoupravljanjem. Drukčije kazano, muslimani vjeruju da tamo

gdje oni čine većinu ne može postojati nikakva materijalna ili historijska transformacija u ljudskom društvu koja bi na Zemlji bila u tolikoj mjeri revolucionarna da uzdrma vladavinu Božanskih principa koji su objavljeni u časnom Kur'anu i potvrđeni izrekama časnog Poslanika, a.s. Vjerovanje u konačnost poruke islama zauzima primarno mjesto u oblikovanju muslimanskog odnosa prema pluralizmu. Nespremni da povjere poslove ljudskog djelovanja isključivo ljudskom izumu i ljudskom razumu, duboko uvjereni da je ljudski život izričito posvećen služenju Allaha, muslimani koji su odlučni i nepokolebljivi u svome vjerovanju i koji se ne izvinjavaju zbog svojih uvjerenja, pluralizam promatraju drukčije od onih koji vlast povjeravaju ljudima koji je provode u skladu sa pravilima i zakonima koje je proizvela ljudska pamet. Ovaj bitno različit pristup metafizičkom razdvaja muslimane i pluraliste koji su suviše sekularni da bi svoje živote povjerali ljudima koji djeluju u skladu sa Objavom, a suviše cinični da polažu nade u dobru volju većinske zajednice. Za razliku od sekularista koji su prigrlili pitanje građanske religije da "zaštite" svoje manjinske zajednice u društvu gdje se najbolja zaštita nudi kroz garancije sadržane u ustavu, branitelj islamske paradigme pluralizma bi kazali da se sigurnost manjine najbolje brani ukoliko je zajednica pobožnih sjedinjena kroz zajednicu vjernika u Vrhovno biće i zajedničkim priznavanjem ademovskih korijenja, a ne sekularizmom datog trenutka i vremena. Muslimanska bi manjina u nemuslimanskoj većini, u protivnom bila ugrožena zbog statusa manjine, kada god bi većinska zajednica zapadala u neznaboštvo i besramno vladanje. Ovaj tip zajednice i unižava i potkopava i kompromitira islamsko vjerovanje u Allaha. Historijski primjer muslimana koji su utočište potražili u Abesiniji čini posve jasnim da je život pod vladavinom ljudi Knjige prihvatljiv, iako se življenje u Daru-l-islamu preferira.

ONO O ČEMU SU MOGUĆI I NEMOGUĆI PREGOVORI I POGODBE SA MUSLIMANIMA

Ovo posljednje pitanje zahtijeva da bude proučeno oprezno i pažljivo. Sa muslimanima su mogući pregovori oko triju stvari. U prvu spada kategorija djela i ljudskih aktivnosti koje su muslimanski teolozi klasificirali kao dozvoljeno (halal). U ovom bi muslimani trebali da sa malo ili nimalo poteškoća postupaju sa nemuslimanima. Blagodareći ovoj dopuštenosti, muslimani bi trebali biti u stanju premostiti socijalne i kulturne razlike između svojih zajednica i svojih susjeda nemuslimana, pod uvjetom da se ne upuštaju u aktivnosti koje su zabranjene (haram). Drugi slučaj se odnosi na kooperiranje muslimana sa ostalim u pogledu pružanja usluga ljudima. Putem dijaloga, kršćani i jevreji moraju shvatiti da je progres ka višem stepenu kooperacije između vjerskih zajednica moguć samo onda kada se muslimani mogu osjećati sigurnim sa svojim rođacima Ibrahimovske tradicije, a i kada se rođaci po vjeri mogu osjećati na isti način. Posljednje u nizu dopuštenosti jeste kooperacija sa ljudima Knjige, ne samo na području vjerskog znanja, već i na području znanja uopće. Oni koji žele dijalog unaprijediti, moraju uvažiti žed muslimana za znanjem, ukoliko posjeduju intelektualnost, duhovnu profinjenost i historijsku svijest o onom što je islamska vjera dala ljudskom znanju drevnoga svijeta. U Kur'anu i hadisu su sadržane naredbe o permanentnom stjecanju znanja. Skoro svako muslimansko dijete znade priču, prema kojoj časni Poslanik podstiče svoje sljedbenike da tragaju za znanjem, pa makar putovali i do daleke Kine. Lista stvari o kojima muslimani neće pregovarati sadrži sljedeće:

1. Muslimani nikada neće prihvatiti kompromis oko vjere u jednog Boga (tevhid).
2. Muslimani koji solidno poznaju svoju

vjeru i koji su se obavezali na njenu odbranu nikada neće dovesti u pitanje finalnost objave poslaniku Muhammedu, a.s.

3. Muslimani nikada neće prihvatiti doktrinu o originalnom grijehu.
4. Muslimani neće nikada biti pokolebani, ni racionalnim ni "naučnim" argumentima, da dovode u pitanje neporočnost hazreti Merjeme, Isaove, a.s., majke.
5. Muslimani neće nikada prihvatiti argumente onih koji dovode u pitanje nevinost rađanja, Isaa, a.s.
6. Muslimani neće nikada prihvatiti ideju da je Isa, a.s., umro zbog naših ljudskih grijeha.
7. Muslimani neće nikada prihvatiti učenje o iskupljenju i okajanju.
8. Muslimani neće nikada napustiti vjerovanje u nevideno.
9. Muslimani neće, nikada raspravljati o tome da li postoji zagrobni život.
10. Muslimani neće nikada posumnjati u postojanje Dženneta i Džehennema.

KRATAK PREGLED

Nadati se je da će ovaj prezentirani materijal poslužiti kao temelj daljem dijalogu između muslimana i nemuslimana ibrahimovske tradicije. Trebamo uvijek imati na umu da živimo na planeti koja se svakodnevno smanjuje usljed dostignuća koja postizemo kao stvorenja Božija. Ukoliko ne naučno govoriti jedni s drugima jezikom koji odražava naše zajedničke korijene po Ademu, ovaj dijalog bit će nemoguć. Mi, ovdje na Zemlji, moramo shvatiti da smo istinski tesari i zidari kojima nije zadatak izgraditi drugi Babilonski toranj, već Kabu ljudske odgovornosti, crkvu ljudske ljubavi i templ pravde za sve muškarce, žene i djecu na ovoj planeti.

S engleskog Senad i Nadira Agić

m

Tekst je preuzet iz zbirke eseja *Islam in the United States of America*, ABC International Group, Inc. 1999. (Knjiga se može poručiti kod distributera: KAZI Publications, Inc. 3023 West Belmont Avenue Chicago IL 60618)

E-mail: Kazibooks@kazi.org www.kazi.org